

קנין כ' ב' "במיעוט דרך ארץ" שלז

קנין כ'

"במיעוט דרך ארץ"

פתח דבר:

יש מספר פירושים מה כוונת הקנין זה של "מיעוט דרך ארץ", ובמאמר שלפנינו נסקור מספר פירושים, ומטבע הדברים נרחיב בהם, הן באמרות מחכימות והן מהנהגת הגדולים:

פירוש היעב"ץ זצ"ל - למעט בלימוד שאר חכמות

היעב"ץ זצ"ל בספרו לחם שמים כתב לבאר את כוונת המשנה וז"ל: "שמה יכול גם לימוד החכמות של העולם הנצרכות, כגון חשבון, תשבורת וטבעיות שמיעוטן יפה, כדי לידע דרכי ישוב הארץ אשר נתן השי"ת לבני האדם, איך להתנהג בה בצרכי הגוף ההכרחיים, ועניני הבית ועסקי בני אדם זה עם זה וניהוג המדינות, שתהא דעתו מעורבת עם הבריות, עכ"ל.

ובאמת שבנושא זה עלינו לברור דרך שהיא תפארת לו לאדם ותפארת לעושיה, כי מחד גיסא יש צורך בידע של חכמות חיצוניות כדי שיוכל האדם לחיות את חייו למישרין, ומאידך גיסא הריבוי בזה הינו מכשול גדול ומביא לידי ביטול תורה, ואם כן מהי אותה דרך ממוצעת שיבור לו האדם? ולכשבאנו לכלל מדה זו יש לחקור איך באמת השיגו אותם גדולים את ידיעתם הנרחבת בענינים אלו וכפי שנביא להלן, מתי למדו ועסקו בזה הרי ראוי למעט בלימוד חכמות חיצוניות?

ונבאר את הדברים בעזרתו יתברך.

שלה _____ תורה דיליה

בקיאותם של גדולי עולם בחכמות היצוניות

כאן המקום להעמיד דברים על דיוקם: זאת יבין וידע כל מי שעמד על דעתו, כי מה שמצינו אצל גדולי עולם שהיו בקיאים בשאר החכמות למיניהם, הדבר לא נבע חלילה כתוצאה מכך שהשקיעו זמן ומחשבה בכדי להשתלם באותן חכמות, כי בודאי ניצלו כל רגע ורגע שהיה ברשותם בשביל לימוד התורה וקיום מצוותיה, אלא שמתוך לימודם ויגיעתם הרבה בתורה עלתה בידם הבקיאות גם בשאר החכמות.

נציין כמה דוגמאות:

הגאון רבי ישראל משקלוב זצ"ל שהיה מתלמידי רבינו הגר"א זצ"ל, כותב בהקדמת ספרו פאת השולחן, שהגאון מוילנא זצ"ל ידע כל החכמות שיצאו מהתורה, וידע אותם לתכליתם כגון אלגברה הנדסה וכו'.

וכן העיד על עצמו החתם סופר זצ"ל, שידע את כל החכמות היצוניות מהתורה.

כמו כן הדברים מפורסמים שמרן החזון איש זצ"ל ניחן בידע עצום ברפואה, הדברים הגיעו עד כדי כך שעלה בידו להדריך את הרופא המנתח ניתוחי לב כיצד ובאיזה סדר לבצע את הניתוח, ידוע עוד שכשנפטר מרן החזו"א זצ"ל, הודיע אותו רופא שתפקידו היה לערוך ניתוחי לב כי מכאן ואילך לא יתקיימו יותר "ניתוחי לב פתוח" משום שאף שהרופא הנ"ל היה המבצע בפועל של הניתוחים, אך מרן החזון איש זצ"ל הוא שהיה נותן לו את ההדרכה המפורטת בכל פרט ופרט במהלך הניתוחים.

וברור כשמש שכל הידע הנרחב הזה לו זכה החזו"א זצ"ל, נבע מכח לימוד התורה בהתמדה עצומה עד אפיסת כוחות.

הפוך בה והפוך בה דכולה בה

ונראה שהוא בעצם מה שנתכוון בן בג בג במשנה באבות (פ"ה מכ"ב): "הפוך בה והפוך בה דכולה בה". ופירש רבינו יונה זצ"ל: "חזור על דברי תורה שכל חכמות העולם כלולות בה".

וכן כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו ארחות יושר: וז"ל: "והעוסק

קנין כ' ע"ב "במיעוט דרך ארץ" _____ שלט

ושקוע בתורה אין צריך לשום חכמה אחרת, שהכל יכול לדעת מן התורה".
ובדידי הוה עובדא שראיתי אצל תלמיד חכם גדול אחד שליט"א שכאשר
נתבקש למצוא את מיקומה של הלבנה כדי שיוכל לברך ברכת הלבנה ידע
לאתרה לאלתר על פי תקופת החודש, והכל מידיעת הסוגיות שבש"ס.

"כמה נימים יש בעין"

יש סיפור ידוע על קבוצת סטודנטים שבאו להגר"א זצ"ל ושאלו אותו
כמה נימין יש בעין, ותיכף ומיד אמר הגאון זצ"ל: "שבעים", התפעלו הם
מאוד, שאלו אותו איך ידע לכוון בדיוק את המספר הנכון, והשיב כי "עין"
זה כמו האות "ע" אשר בגימטריה ערכה עולה לשבעים!

בירור המציאות מתוך התורה עצמה!

וזו תוחלת מוסר גדולה עבורנו אזובי הקיר, שפעמים רבות נוכחים אנו
תוך כדי לימוד התורה שחסר לנו ידיעה בסיסית בחכמת הטבע וכדומה
בכדי להבין את סוגיות הש"ס, ועולה על דעת הלומד שכדי לקבל ידיעה
יש לברר אצל חכמי הגויים או מתוך ספריהם, כגון בעניני ברכות לדעת
טבע העצים והפירות וכיוצא בזה בשאר מקצועות התורה, אך האמת יורה
דרכו, שאדרבה הידיעה האמיתית אף בנושאים אלו היא מהשקידה וליבון
דברי תורה גופא.

וזכורני כשהייתי בארץ ישראל ולמדנו קמיה דהגר"ש זעפראני שליט"א,
תוך כדי הלימוד נתקלנו בשאלה בעניני תערובת ביו"ד ותוכנה היה קשור
לסוגיית אם יש "נותן טעם בקדרה" שנחלקו על זה בגמרא, אחד מן
התלמידים שאל את הגר"ש שליט"א בתמימות, לשם מה כל הדיון, מדוע
שלא יטעם אי מי את הקדירה וכך נדע אחת ולתמיד את האמת כפי שהיא?

ענה לנו הגאון שליט"א בזה הלשון: "אנו חושבים בטעות שלפי מה
שחז"ל ראו את המציאות בעולם על פי זה כתבו ופירשו דיניהם, אבל
האמת היא להיפך: לפי מה שלמדו והעמיקו בסוגיא מכך הסיקו בדיוק רב
כיצד נראית המציאות בעולם!"

"להבדיל בין הטמא לטהור"

וכבר אירע מעשה בעת שהגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל מסר שיעור במסכת ב"ק, ואחד מן הנוכחים ציין בדבריו דוגמא מן הקורה בעולם, לשמע הדברים נענה הגאון זצ"ל ואמר בהתרגשות גדולה: "אסור להביא דוגמאות לדברי קודש ממה שקורה בעולם החולין". ודי לחכימא בהערה זו.

"סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני"

המלבי"ם זצ"ל פירש את הפסוק במשלי (לא, כד): "סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני" על פי משל: אדם הגיע לחנות בכדי לרכוש בד. לאחר שערכו לו את החשבון ושילם על הבד מאה שקל כרכו לו סביב הבד חבל כדי שיקל עליו לשאתו. עמד שם אדם שלא ניחן בפקחות יתירה שם לבו לכך שלא שילם הקונה מאומה עבור החבל מיהר ולקח כמות של חבלים, להפתעתו נדרש ממנו לשלם על החבל תשלום מלא, התפלא הלה ושאל פשר דבר, מה שונה אני מאותו אדם שעבר כאן לפני?

ענה לו המוכר, וכי חושב אתה שמחלקים אנו חבלים חינם אין כסף? אותו אדם שקנה בד במאה שקלים, קיבל חבל על מנת להקל עליו את נשיאת הבד, אך קניית חבל בנפרד דורשת תשלום.

זהו הפשט בפסוק "סדין עשתה ותמכור" כלומר: מי שמשלם וקונה הסדין אז "וחגור נתנה" במתנה, כן הוא הדבר זה לגבי ידיעתם של חכמות חיצוניות, מי שעמל בתורה נותנים לו את כל הידיעות במתנה בחינם ובלי טורח, אך מי שרוצה לדעת ולהשתלם בחכמות העולם עליו ללמוד ולהשקיע מכחו ומרצו שנים רבות.

פירושו של רש"י זצ"ל "שלא יהא מצוי בשוק"

ורש"י זצ"ל על אתר פירש מהו ענין "מיעוט דרך ארץ" וז"ל: "שלא יהא מצוי עם בני אדם בשוק".

ההנהגה הנכונה בזה - עירובין ונטילת ידיים...

והדברים נוגעים לנו למעשה, אך כמו בכל הנהגת האדם צריכים לדקדק

קנין כ' ע"פ "במיעוט דרך ארץ" _____ שמו

ולשקול היטב איך להתנהג בזה, דהנה איתא במסכת כתובות (דף יז): "לעולם יהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות". אבל צריך גם לדעת שיש גבול עד כמה דעתו צריכה להיות מעורבת בעניני העולם.

וכמו שפירש בספר בני חיל על דרך רמז מה דאיתא בחז"ל (שבת דף יד): ששלמה המלך ע"ה תיקן עירובין ונטילת ידים, עירובין פירושו: להיות מעורב עם החברה, אבל במקביל לזה תיקן נטילת ידים, כלומר שיטול ידיו מן החברה וידע איך להתבודד עם עצמו.

דוגמא לדבר: ראוי להתבונן מהי המדה הנכונה שיש להשתתף באירועי היום יום, ונראה שיש חילוק גדול בזה בין שנות הבחרות לשנות הזקנה, אך באופן כללי יש לידע שבהימצאות בכל אירוע או בכל שמחה יש הפרעה גדולה ללימוד התורה ובייחוד לבחורים צעירים ונפרטם אחד אחד, וכן נביא מהנהגת הגדולים, וברור הדבר שבכל ענינים אלו החכם עיניו בראשו וכל אחד לפום האופי שלו, אך נצייר כאן קוים כלליים:

חתונות

בענין ההשתתפות בחתונות: פשיטא שאין ראוי לצורב צעיר לילך לכל החתונות, ואף באלו מהם שמחובתו להימצא בהם מוטב לבחון מהו משך הזמן בו עליו לשהות שם.

מספרים על הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שהבחין בבחור אחד שנהג להיות נוכח בכל החתונות של בני הישיבה, העיר לו על כך הגאון זצ"ל בעדינות, אך אותו בחור העיז בלשונו וענה לו: "הלא גם ראש הישיבה נמצא בכל החתונות!" אמר לו הגרש"ז זצ"ל איני נמצא בשום חתונה יותר מחמש עשרה דקות, ושוב העיז בחוצפתו אותו תלמיד ואמר: "אם כן גם אני אלך לכל חתונה לחמש עשרה דקות", ענה לו הגרש"ז זצ"ל: "דע לך כי העובדה שאני יכול היום בזקנותי לבוא לחתונה ולשהות שם רק דקות מספר ולמרות זאת זה יגרום לשמחה גדולה של החתן, זה מפני שכאשר הייתי בגילך לא הלכתי לשום חתונה!".

עוד ראיתי להוסיף שמו"ר שליט"א סיפר שבצעירותו קיבל על עצמו לא להשתתף בחתונות במשך עשר השנים שלאחר חתונתו בידעו כי לולי הנהגה זו אי אפשר לגדול בתורה.

ש"מב _____ תורה דיליה

ובאמת יראה המתבונן שהליכה לחתונות היא הפרעה גדולה ללימוד התורה, כי יש בזה איבוד זמן רב, ובעיקר היסח דעת גדול מהלימוד, וכידוע ש"אם תעזבני יום יומיים אעזבך".

תקנת מרן הרב שך זצ"ל בנוגע לחתונות

וכדאי מאוד לציין תקנתו של מרן הרב שך זצ"ל בנוגע לענין זה וכמו שהביא דבריו בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן רג) וז"ל:

ואשר הציע ושאל אודות התקנה שעשה השבוע רבו ראשי ישיבת פוניבז' שליט"א הגרא"מ שך ה' יאריך ימיו, אודות מצות שמחת חתן וכלה שהמנהג בישיבה היה תמיד שהולכים המון רב לשמח החתן, וגם מגיעים מחוץ לעיר בשעה מאוחרת, ועל ידי זה נתאחר מאוד הקימה בשחרית, ונתבלבלו סדרי הישיבה ולכן תיקן שלא ילכו לשמח חתן רק כמנין, או החברים הכי קרובים המרגישים כחובה לילך ולשמחו.

ואחרי שנשא ונתן והביא מקורות להלכה ולמעשה סיים וזה הלשון: ...ועל כן יפה דן ויפה תיקן כבוד הגרא"מ שך שליט"א לעשות תקנה וגדר בזה.

ועוד מובא בשם מרן זצ"ל (ספר שמושה של תורה) שסיפר שבזמנו מכל חמש מאות בני ישיבת סלבודקה, נסע רק בחור אחד לחתונת בחיר הישיבה, הלא הוא הגר"א קוטלר זצ"ל.

וכן אמר פעם לאחד מתלמידיו, ראשי ישיבה חשוב כשלעצמו, כשהגיע להתיעץ עם רבינו זצ"ל בענינים אלו ואמר לו: ובכלל, כלום סבור הינך שצריך להשתתף בכל חתונה המתקיימת בארץ? לא ולא! בחתונותיהם של המקורבים יותר, אולם בחתונותיהם של שאר בני הישיבה די ב"רקידה אחת", ומיד לאחריה יש לשוב אל בית המדרש!!

אותו ראשי ישיבה, אשר היה ממקורביו של רבינו זצ"ל, העז ושאל: הלא בעבר, בעיירות בפולניה, מקובל היה לנסוע לחתונה מיום רביעי - ועד אחרי שבת, ואילו רבינו דוגל תמיד בשיטה על פיה יש לאמץ את הנהגות הדור הקודם! מדוע איפוא שונים פני הדברים בנושא זה? תמה, ורבינו זצ"ל הסביר ואמר:

קנין כ' ע"ב "במיעוט דרך ארץ" _____ שימג

אומר לך מה החילוק, והוא פשוט מאוד... כלום יודע אתה כיצד נראו חתונות של פעם, בעיירות בפולניה? הלא הרצינות שם היתה מופלאה! עד היום זוכר אני את חתונתו של רבי משה פינקל, בנו של הסבא מסלבודקה זצ"ל, במהלכה הרצה החתן פלפול עמוק באחת מסוגיות במסכת "בבא בתרא" במשך שעה תמימה!! כל הנוכחים הקשיבו בתשומת לב, בדממה מוחלטת, במשך כל זמן הרצאת הדברים!!

וכלום יש מקום להשוואה בין החתונות של פעם, לחתונות של היום? הלא היום החתונות אינן אלא הוללות, ועל כן צריך רק לבוא, לרקוד "רקידה" אחת, ומיד ללכת! סיכם רבינו זצ"ל...

ברית מיכה

סיפר הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א: שכאשר הוא היה עדיין נער והסתופף בצל קורתו של מרן החזון איש זצ"ל, היה הוא בן בית ממש אצל משפחת קרלינשטיין, הם כיבסו את בגדיו וסיפקו את כל צרכיו כמו היה הוא בנם, מטבע הדברים מאוד היה קשור למשפחה זו, לאחר שעברה תקופה עזב ונסע ללמוד בישיבה בפתח תקוה.

ויהי באחד מן הימים בישר לו מי מבני המשפחה שנולד להם בן במזל טוב והברית תיערך בזמנה, מאחר שהרגיש כה קרוב אליהם ובנוסף לכך הרי יש לו חובת הכרת הטוב, חשב בלבו שאין ספק שעליו להשתתף בשמחת הברית. כשהופיע שם פגשו מרן החזון איש זצ"ל שהוזמן על ידי בני המשפחה לשמש כסנדק, פנה אליו מרן זצ"ל בשאלה: מה בחור כמוך עושה כאן? ענה לו אני בן בית שלהם והרגשתי שחובה עליי להשתתף. שוב שאל אותו: מה אתה עושה כאן? ושוב חזר הוא על אותה תשובה, כך נשנה הדבר מספר פעמים, עד שהבין את כוונת החזו"א זצ"ל, וכששאלו האם אחרי שכבר הגעתי אחזור לישיבה? החזון איש זצ"ל נתן לו שלום והורה לו לחזור לתלמודו, (ספר מעשה איש).

ואף שאין בזה כללי ברזל וכל מקום לגופו כי יש שהתועלת מרובה בזמן קצר, לדוגמא: בעיר התורה לייקוואוד ברית מילה הנערכת בישיבה הקדושה אינה נמשכת יותר משבע דקות, אבל באופן כללי כאשר אברך

שידמ _____ תורה דיליה

יוצא מהכולל לברית של חבירו ומפסיד שם מחצית השעה או יותר נראה שהדבר פשוט הורס את בנין התורה ושקידתה וכך אי אפשר לצמוח ולגדול.

ברית יצחק

רציתי להוסיף עוד הערה הנוגעת למעשה בענין "ברית יצחק": אציין בתחילה את הרגילות שנוהגים לערוך טקס חשוב זה במדינתנו מקסיקו. הארוע מתחיל בלילה בשעה עשר ועשר וחצי והוא נמשך לפחות כשעה וחצי, ולמחרת היום יש עייפות גדולה אצל הלומדים שהשתתפו בליל אמש בארוע, ופשוט בעיני כביעתא בכותחא שרק לחברותא של האב עוד יש לדון אם ילך, אך שאר החברים איני יודע אם יש מי שנותן היתר לזה, וזה דבר חשוב מאוד וצריכים לעורר על זה.

פירושו של המדרש שמואל זצ"ל: "מיעוט דרך ארץ כפשוטו" לעיתים יש להתנהג בחוסר נימוס

במדרש שמואל כתב ש"מיעוט דרך ארץ" הוא כפשוטו ממש, כלומר: שלפעמים צריכים להתנהג בחוסר דרך ארץ, דוגמא לדבר: מגיע אדם לדבר עם הלומד באמצע שעוסק בלימודו, אף שאין זה ממידת דרך ארץ לפנות אליו ולומר לו שלא יבטל אותו מלימודו, מכל מקום שומה עלינו לדעת שזוהי כוונת התנא של המשנה ללמדנו שלעתים נחוץ "מיעוט דרך ארץ" וחוסר נימוס כדי שלימודו יתקיים כראוי בידו.

ומספרים על הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שפעם עבר בלילה בבני ברק ליד אחת מהישיבות החשובות שם, וראה תלמיד אחד שלמד בהתמדה גדולה והיה אולם הישיבה ריק, ניגש לאותו תלמיד ושאלו לאן הלכו כל שאר הלומדים, אותו תלמיד ענהו שחתונה של חבר קרוב התקיימה באותו ערב והלכו כל בני בית המדרש לשמחו, ניגש אליו הגאון רבי יחזקאל זצ"ל ונישק אותו על ראשו וכך אמר לו: "תדע לך שעכשיו אתה מקיים אחד מהמ"ח קניני התורה, וזה הקנין של מיעוט דרך ארץ, כי לכאורה זה לא דרך ארץ שלא הולכים לחתונה של חבר. אבל דע לך שרק כך קונים תורה ורק כך גודלים!".

קנין כ' ע"פ "במיעוט דרך ארץ" _____ שמה

האם צריך להיות מעודכן בחדשות?

עוד רגע קט אדברה ואעלה לתודעת הקורא הנכבד נקודה נוספת הנוגעת לענין נשגב זה של מיעוט דרך ארץ, והיא מהי מדת ההתעניינות הראויה ללומד בחדשות העולם.

הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל בקובץ מאמרים (מאמר א' זכור ימות עולם) כתב וזת"ד:

"זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור... (דברים לב, ז) ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, וגם כאן נראה דפשוטו של מקרא קאי על כל הדורות ועל כל המעשים הנעשים בעולם. דמאחר ד"בכל הארץ משפטיו" (תהלים קה, ז) ומשפטי ה' הם לפי דיני התורה, ואם כן כמו שצריך להבין דברי התורה ולהעמיק בה, כן גם כן צריך להתבונן בכל המאורעות הבאות לעולם ולמצוא יסודם על פי משפטי התורה".

ידוע בשער בת רבים שלמרן הרב שך זצ"ל היה אדם קבוע שהיה קורא לו מדי בוקר מכותרות העיתון ותמצית דברים החשובים בזמן שאכל פת שחרית, כי נקט שצריכים לדעת מה שקורא בעולם, אבל כל זה באופן של "מיעוט".

וכן מסופר על הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שבמלחמת העולם הראשונה, בזמן שבכל רחבי העולם כולם היו צמודים לרדיו ולחדשות בכדי לשמוע ולהתעדכן מה התרחש בקרבות המלחמה ובחזיתות השונות וכו', הוא לא היה מתעניין בזה בשעת מעשה אלא היה לומד בהתמדה בלי להפסיד זמן כלל, רק אחרי שעברו יומיים שלושה של לימוד רצוף היה שואל על כל מה שקרה באותם ימים שעברו.

אחד מחבריו העיר לו שלכאורה הוא בגדר פורש מן הציבור וכו', על זה ענה לו הגרשז"א זצ"ל: הינך חושב ששמיעת החדשות אינה מעניינת אותי? טעות בידך, אלא שנוכחתי כבר לדעת כי כששומעים ידיעה ראשונית ברדיו הרי שפעמים רבות לאחר כחצי שעה כבר מתבהרת גירסת הדברים שלא היה זה בדיוק כך וכו' וכן על זה הדרך כל הזמן, ופשוט הגעתי למסקנה שהידע הנכון והאמיתי בכל מה שאירע בחדשות הוא בדרך כלל לאחר מספר ימים, וכך גם הרוח בצדו שלא איבדתי את זמני לריק אלא ניצלתי אותו כראוי.

שמו _____ תורה דיליה

למדנו מזאת, שאף שאדם אין ראוי לו להיות מנותק מן הקורה סביבו אלא עליו להיות מעורב בין הבריות, מכל מקום חייב הוא להתרגל שלא לגלות סקרנות יתר ולרוץ ולרחרח מן הקורה בכל מקום ובכל פינה בכל עת, במיוחד שהרי הרבה דברים הם פוליטיקה או רכילות שבכל מקום ומקום, שידיעות אלו פשיטא שאין חובה ואף אסור לדעת! וברור שאין ללומד היקר שום נפקא מינה בענין. וכל זה נכלל גם בקנין תורה של מיעוט דרך ארץ.

פירוש המהר"ל זצ"ל בדרך ארץ - מדות טובות

למהר"ל זצ"ל בדרך חיים יש במשנתנו גירסא שונה: "בדרך ארץ", הם המדות הטובות, כמו שאמרו חז"ל: "אם אין דרך ארץ אין תורה".

ראייתו החדה של הסבא מסלבודקה!

בספר דרכי מוסר מסופר שפעם אחת הורה הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל לקבוצת תלמידים שילכו אצל הסבא מסלבודקה זצ"ל בכדי לקבל ממנו תורה ומוסר, לאחר מספר שעות ששהו שם יצאו והלכו, כעבור זמן כשנפגש הסבא זצ"ל עם הגאון רבי איסר זלמן זצ"ל אמר לו על כל בחור ובחור מה דעתו עליו, וכשדיבר על בחור שהיה מוכר כלמדן ועילוי גדול אמר הסבא זצ"ל: "ממנו לא יצא כלום", שאלו הגאון רבי איסר זלמן זצ"ל מנין לו זאת, סיפר לו הסבא זצ"ל כי בשעה שהיו אצלו הגישו לפני כל אחד ואחד כוס תה ונשפך מעט מן הסוכר על השולחן, אותו בחור טבל את אצבעו בסוכר והכניס לפה. וכיון שנוכח הסבא זצ"ל בחוסר דרך ארץ בהתנהגותו קבע ללא ניד עפעף "ממנו לא יצא כלום", וכן היה שברבות הימים אותו בחור נעשה עורך דין, ואף מאוחר יותר פרסמו בעיתונות שהוא זייף חתימות ונלקח למאסר!

לעולם יהא אדם ירא שמים...

ובאמת שאפשר לפרש על דרך צחות את מה שאנו אומרים קודם תפילת שחרית כל בוקר: "לעולם יהא אדם ירא שמים...", קודם כל צריך להיות "אדם" ורק אחר כך "ירא שמים".

רבינו יונה זצ"ל כותב (אבות פ"ג מ"ז): "התורה אינה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מדות טובות", והסביר בזה הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל,

קנין כ' ע"ב "במיעוט דרך ארץ" _____ שמוז

שאדם שאין לו דרך ארץ חסר לו גם בהבנת התורה, כי מי שאין לו דרך ארץ לעולם לא יהיה לו המשקל הנכון לשפוט כל סברא לעומקה.

גודל החיוב להתנהג בדרך ארץ

בספר שיחות מוסר (מאמר ה', תשל"ב פרשת נח) הוכיח הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל על החיוב הגדול של דרך ארץ וזת"ד:

בשעה שנעשה הנס לחנניה מישאל ועזריה ונצלו מהשריפה בכבשן האש, אמרו: "אין אנו יוצאים מכבשן האש אלא ברשות המלך, שלא יאמר ברחו להן מן הכבשן... ברשותו הושלכנו, ברשותו נצא" וכן מצינו אצל נח שאמר: "כשם שלא נכנסתי אלא ברשות, כך אין אני יוצא אלא ברשות".

נתבונן נא במידת דרך ארץ עד כמה היא מחייבת, שהרי יסורים גדולים היו לו לנוח בתיבה, וכמו שאמרו חז"ל: "גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות", ואמרו "כל אותן י"ב חודש לא טעם טעם שינה לא נח ולא בניו, שהיו זקוקין לזבן את הבהמה ואת החיה ואת העופות וכו'", ומכל מקום בשעה שכבר יבשה הארץ ויכול היה לצאת ולהשתחרר מכל העמל הכבד שהיה לו, לא יצא עד שאמר לו הקב"ה צא. כיון שלא נכנס אלא ברשות לא יצא אלא ברשות.

והדברים מפליאים עוד יותר במה שמצינו אצל חנניה מישאל ועזריה, שאם אצל נח הכניסו הקב"ה להצלתו, הרי אותם הכניס נבוכדנצר הרשע לכבשן האש על מנת לשורפם באש, ואף על פי כן כיון שברשותו נכנסו, אין זה דרך ארץ שיצאו שלא ברשותו.

רואים אנו מכאן עד היכן מגעת מדת דרך ארץ שחייבה תורה, שכיון שנכנסו ברשות המלך, אף שלא נכנסו אלא הושלכו, ועוד לתוך כבשן האש, אין זו מדת דרך ארץ לצאת שלא ברשותו!

אך עדיין תמוה שהרי שהו בתוך כבשן האש בוער, וכל רגע ורגע שלא נשרפו היה הדבר נס בפני עצמו, וכיון שהיה בידם לצאת מתוך האש, היאך נשארו שם משום מידת דרך ארץ, הרי ודאי שלא נאמר דין יהרג ואל יעבור על מדת דרך ארץ...

אך למה שנתבאר בחומר החיוב של מדת דרך ארץ, יש לומר שטעמם היה

שמה _____ תורה דיליה

משום שאף בזה בטוחים היו שיעשה להם נס, שמכיון שמפני מדת דרך ארץ אין ראוי לצאת, הדבר שימש להם כאות וסימן שינצלו מן האש הבוערת...

מדת דרך ארץ אצל יוסף הצדיק

רבינו הרמב"ן זצ"ל (בראשית לט, יב) מסביר את מה שנאמר אצל יוסף הצדיק "ויעזוב בגדו אצלה": שלכבוד גברתו לא רצה להוציאו מידה בכוחו הגדול ממנה, והסיר אותו מעליו, כי היה בגד שיתעטף בו כמעיל וצניף... ובשיחות מוסר הוכיח מכאן את גודל מדת הדרך ארץ שהתברך בה יוסף הצדיק שגם כאשר ברח מהניסיון הנורא לא איבד את ההנהגה הראויה.

תלמיד חכם שאין בו דעת - דרך ארץ...

במדרש ויקרא רבה (פרשה א, טו): "דבר אחר: "ויקרא אל משה וידבר ה'" מכאן אמרו: כל ת"ח שאין בו "דעת" נבלה טובה הימנו. תדע לך שכן, צא ולמד ממשה אבי החכמה אבי הנביאים שהוציא ישראל ממצרים ועל ידו נעשו כמה ניסים במצרים ונוראות על ים סוף ועלה לשמי מרום והוריד תורה מן השמים ונתעסק במלאכת המשכן ולא נכנס לפני ולפנים עד שקרא לו שנאמר (ויקרא א, א) "ויקרא אל משה וידבר".

ופירש הרד"ל זצ"ל מהו הכונה של "אין בו דעת" פירושו שאין בו "דרך ארץ", ורואים אנו עד כמה הקפידה התורה בדבר.

מנקישה בדלת אפשר לעמוד על מהותו של אדם

הגאון רבי מרדכי שוואב זצ"ל בספר מאמר מרדכי (ח"א מאמר ז) כותב בשם בעלי המוסר דבר מבהיל: "מנקישה פשוטה על הדלת אפשר לידע ולהכיר ולהבין עצמיות כל אדם". וחובה לדקדק בהלכות דרך ארץ. לדוגמא: כשדופקים בדלת של אדם או כשמצלצלים בטלפון יש לעשות במידת דרך ארץ, כלומר לא לדפוק הרבה ולא כל כך חזק וכו'.

הרי לנו ביאור אחר בקנין זה שעל ידו אפשר להגיע לקנין תורה.

